

УДК 340.

PRINCIPLE OF “ESTOPPEL”: CONCEPT, FEATURES. CONDITIONS OF APPLICATIONS

ПРИНЦИП “ЕСТОППЕЛЬ”: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ, УМОВИ ЗАСТОСУВАННЯ

Piestsov Ruslan Gennadiyovich / Песцов Руслан Геннадійович

Candidate of Law, Associate Professor / к.ю.н., доцент

Ukrainian State University named after Mykhailo Dragomanov /

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

ORCID: 0009-0008-7723-9593

Havronska Tetyana Volodymyrivna / Гавронська Тетяна Володимирівна

Candidate of Law, Associate Professor / к.ю.н., доцент

Ukrainian State University named after Mykhailo Dragomanov /

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

ORCID: 0000-0001-6213-9188

Gorinov Pavlo / Горінов Павло Валерійович

Candidate of Law, Associate Professor / к.ю.н., доцент

Ukrainian State University named after Mykhailo Dragomanov /

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

ORCID: 0000-0002-8294-2784

Derkachova Nataliia / Деркачова Наталія Олександрівна

Yaroslav the Wise National Law University /

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ORCID: 0000-0002-8294-2784

Voitiuk Dariia / Войтюк Дарія

Yaroslav the Wise National Law University /

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

***Анотація.** Стаття присвячена одному із принципів міжнародного права - принципу “естоппель”, його тлумачення та умовам його застосування. Основна правова позиція принципу “естоппель” - дотримання послідовності в поведінці суб’єктів міжнародного та судового (процесуального) права. В статті досліджено теоретичні тлумачення науковців принципу “естоппель”, оскільки нормативно - правового визначення в національному законодавстві відсутнє. Автором поділяється думка, що принцип «естопель» може використовуватися у матеріальному та процесуальному аспектах: дотримання принципу добросовісності та заборона зловживання процесуальними правами. Основна вимога принципу естоппель - дотримання послідовності в поведінці держав заздалегідь усуває випадки порушення юридичної вимоги відповідності взаємних суб’єктивних прав держави і в цілому вписується в рамки нормальних, природних з точки зору законності, міждержавних відносин. Позитивна спрямованість регулятивного впливу принципу естоппель полягає в тому, що через неприпустимість порушення правила послідовності в поведінці держав він відновлює взаємний баланс між суб’єктивними правами держав.*

***Ключові слова:** принцип “естоппель”, ситуація “кстоппель”, доктрина естоппель, принцип добросовісності, правило послідовності поведінки суб’єкта, заборона суперечливої поведінки суб’єкта, сумлінне виконання зобов’язань.*

Вступ.

Основа в договірних відносин становить сумлінне виконання суб’єктами

взятих на себе зобов'язань, що означає виконання умов договору, норм та правил, які передбачає в договірному праві. На практиці договірних відносинах часто виникають порушення та невиконання сторонами договору обов'язків. В зазначених випадках принцип “естоппель” є дієвим інструментом захисту суб'єкта, який добросовісно виконує взяті на себе обов'язки. Цей принцип містить заборону стороні договору змінювати раніше прийняту позицію. В договірному праві досліджуваний принцип застосовується з метою захисту прав суб'єкта, який добросовісно виконує зобов'язання та забезпечує справедливість в договірних відносинах.

Основний текст.

Принцип “естоппель” - це один із правових принципів міжнародного права основу якого складають принципи послідовності та добросовісності. Принцип “естоппель” бере свій початок з англосаксонської системи права. Вперше досліджуваний принцип був застосований англійськими судами. Першу згадку про даний термін знаходимо в книзі “Джерела права Англії” 1628 року [1]. Згодом принцип поширився в країни із загального права (США, Австралія). Тому в історичному аспекті принцип “естоппель” є процесуальною нормою в системі загального права.

Термін “естоппель” на початку походив від старофранцузького слова “estouper” і розумівся як “позбавлення права заперечення” [2, с. 317]. Пізніше, даний термін почав тлумачитися в контексті розуміння принципу “сумлінності” і набув свого поширення як принцип матеріального і процесуального права.

В XVI ст. Едвард Кок, почав здійснювати аналіз та виділяти різновиди естополя. Едвард Кок був одним із перших, хто згадував у своїх працях термін “естоппель”. Його записи, дають підстави зробити висновок, що власний акт особи або скоєний нею акцепт будь-чого перешкоджає та не дає можливості використати факти як своє виправдання в судовому процесі, тобто позбавляє його права на заперечення [3, с. 42; 4, с. 667].

На сьогодні на національному законодавчому рівні не закріплено визначення даного принципу. Однак, на науковому рівні даний принцип

досліджувався такими науковцями як Бурлаков С., Бус К.І., Колодник І.Д., Мануїлова А.І., Татулич І.Ю., Рабовська С.Я. В правовій практиці склалися наступні його трактування:

➤ заборона в силу закону стверджувати або заперечувати будь - який факт з урахуванням власної дії, твердження або заперечення, яке мало місце в минулому;

➤ обмеження в силу закону, яке не дозволяє особі стверджувати або заперечувати певний факт / стан як результат її попереднього твердження, заперечення, поведінки або внаслідок винесення судом остаточного рішення з даного питання;

➤ переконлива обставина, проти якої стороні не дозволяється подавати докази, а також заперечувати таку обставину [1].

Український тлумачний словник визначає “естоппель” як “правовий принцип, згідно з яким особа втрачає право посилатися на які - небудь факти для обґрунтування своїх домагань (наприклад, на судові рішення, винесене раніше); застосовується також у міжнародному прав. // Доктрина згідно з якою суб’єкт міжнародного права не може відмовлятися від істинності заяви, зробленої раніше уповноваженим представником, або від існування факту, стосовно якого висловлювання або поведінка такого представника привело до його ясності; відповідно до практики міжнародних трибуналів заява про факт, що може розглядатися як естоппель, повинна бути: ясною і недвозначною; вільною, беззастережною і санкціонованою” [5].

С.Я. Рабовська звертає увагу на відсутність в науковій юридичній літературі одноманітного розуміння статусу естоппеля. Можна зустріти таке визначення, як принцип, доктрина, правило, інструмент. Наявність такого різноманіття визначень обумовлена використанням пізніх джерел, які віднесені як до приватного, так і публічного права, та різних правових систем. Рабовська С.Я. зазначає, що “для країн романо - германської правової системи така відсутність єдності до визначення естоппеля є проблематичною, а його відносно широке використання у національній правозастосовчій практиці не сприяє утвердженню

принципу правової визначеності за відсутності законодавчого врегулювання й виключно на здобутках практики, що тільки - но формується” [6, с. 82].

Різноманітність застосування принципу “естоппель” обумовлюється різними підставами застосування залежно від конкретних правовідносин, які склалися між сторонами. С. Бурлаков виділяє наступні підстави: 1) виникнення довіри в іншої сторони має стосуватися особи, якій протиставляється естоппель; 2) виникнення обгрунтованої довіри в добросовісної сторони; 3) очевидна несправедливість підриву довіри [7].

Характеризуючи основні види застосування принципу ”естоппель” можна зазначити, що на ранніх етапах розвитку цього принципу його застосовували в трьох напрямках: *estoppel by record*, *estoppel by deed*, *estoppels in pais*.

Estoppel by record (позбавлення права заперечення на підставі раніше встановлених обставин) - процесуальний естоппель, який застосовувався до всіх законних судових рішень. Його суть полягає в обмеженні можливостей особи здійснювати певні процесуальні дії (скасування судових актів через вже вирішені питання у попередній справі; повторне звернення до суду за тією ж заявою / скаргою, після ухвалення остаточного рішення сулом жодна сторона не в праві в майбутньому на повторней судовий розгляд даного спору). Особливість цього процесуального естоппеля полягає в наступному: 1) естоппель залежить від дії сторін; 2) ґрунтується на попередньому рішенні суду. Характеризуючи процесуальний естоппель І.Ю. Татулич зазначає, що “естоппель - правовий принцип, відповідно до якого особа втрачає право посилатися на будь - які фактична обґрунтування своєї позиції. Тобто йдеться про заборону відмови від попередніх процесуальних дій, що вчиняються під час провадження та зміни процесуальної поведінки сторони на шкоду іншій стороні” [8, с. 266]. Таким чином, за допомогою принципу *estoppel by record* гарантується остаточність судового рішення і забезпечується ефективність правосуддя [9].

Estoppel by deed (позбавлення права заперечення на підставі договору за печаткою) означає заборону особам спростовувати та оспорювати в суді те, що вони висловили і що було зафіксовано в попередньому документі, які засвідчені

підписами і печатками і є доказом сукупності фактів, які закріплені в угоді. Суть даного принципу - запобігти тому, хто обіцяє, взяти назад уже дану обіцянку, коли особа зможе її виконати [10].

Estoppels in pais застосовувався у справах про майно. З початку застосування даного принципу його дія поширювалася виключно на угоди щодо нерухомого майна. Пізніше сферу його дії розширили і на угоди з рухомим майном. Суть цього принципу полягає в наступному: особа, яка уклала правочин, не може заперечувати його дійсність, оскільки згідно загального правила всі сторони правочину пов'язані його положеннями, які діють як естоппель [11].

Promissory estoppel (позбавлення права на заперечення щодо обіцянки). Суть даного принципу полягає в тому, що особа, яка дала обіцянку, в майбутньому не в праві відмовитися від неї, за умови, якщо інша сторона вчинила дії або сподівається на їх вчинення [12].

Для застосування принципу “естоппель” обов'язкова наявність трьох умов.

Перша умова полягає в довірі добросовісної сторони, яка стала наслідком попередньої поведінки недобросовісної сторони, здатним сформуванню такої довіри. При цьому варто враховувати одну обставину - формування довіри щодо певної правової реальності, а також щодо обмеження / заборони реалізації права, якщо власник права в минулому створював своєю поведінкою у протилежній сторони відчуття не застосування права, при цьому протилежна сторона не знала і не могла знати про наявність права у такого власника. Як вбачається, для застосування принципу “естоппель” необхідне знання або необережне незнання про правову реальність і можливу формування довіри в іншій особі. У випадку, якщо особа не знала і не могла знати про своє право, але пізніше їй стало відомо про нього і вирішила його реалізувати ми не можемо говорити про недобросовісну поведінку.

Друга умова полягає у виникненні обґрунтованої довіри у добросовісної сторони, у якій повинні сформуватися уява про щодо майбутньої поведінки партнера. Обґрунтованість довіри в даному випадку означає, що у сторони є явні розумні підстави щоб покладатися на поведінку партнера. Якщо поведінка контр

агента хоча і могла викликати певні очікування у сторони, але при цьому він говорить, що ніяких очікувань у іншої сторони виникнути не повинно і його поведінка не може розцінюватися як вказано вище, то довіра, що виникла всупереч прямим заявам, не може отримувати захист.

В цьому випадку обґрунтованість довіри для застосування принципу “естоппель” не означає, що така довіра має бути ґрунтована на бузумовних фактах: захист може надаватися і в менш очевидних випадках.

Третя умова полягає в наявній несправедливості. Варто зазначити, що сама суперечлива поведінка не підлягає забороні і не передбачає юридичної відповідальності. Право обмежується через наявність несправедливості, яка може виникнути, в результаті суперечливої поведінки. Оскільки реальним об’єктом правового захисту виступає довіра.

Принцип “естоппель” застосовується коли довіра особи, яка викликана суперечливою поведінкою іншої сторони, хоч і суперечить формальній правовій або фактичній дійсності, але може визнаватися розумною та виправданою [13, 675].

Чим більше обґрунтовано виникнення довіри, тим більше підстав для застосування принципу “естоппель”, і навпаки, для застосування принципу “естоппель” необхідно, щоб довіра, яка виникла, була сформована поведінкою або заявою недобросовісної сторони. Але саме це формує довіру в поведінці, а також сама спроба змінити позицію може бути меншою або більшою мірою суперечливою. Несправедливість результату може проявлятися в отриманні переваги від зловживання недобросовісною стороною довірою іншої сторони. При зміні обстановки або відсутності вигоди непослідовна сторона змінює правову позицію. Чим вища ступінь суперечливості дійової особи, тим вірогідніше застосування принципу “естоппель”.

Отже, обов’язковими умовами, без яких застосування принципу “естоппель” неможливо, є наявність виправданої довіри у добросовісної особи, свідомість іншої сторони виникнення такої довіри і несправедливість підриву довіри, а фактор адаптації поведінки і виникнення збитків в результаті підриву довіри, не

як беззастережна передумова для застосування принципу “естоппель”, а як один із факторів, що свідчить на користь несправедливості підриву довіри у ряді ситуацій цей фактор може і не бути. Разом з цим, питання про наявність таких обов’язкових умов як адаптація поведінки та заподіяна шкода, які б вказували на підстави для застосування принципу “естоппель” на сьогодні залишається дискусійним.

Аналізуючи принцип “естоппель” з позиції міжнародного права і міжнародних відносин варто звернути увагу на міжнародно - правове визначення принципу “естоппель”, яке міститься у ст 45 Віденської конвенції “Про право міжнародних договорів” від 23.05.1969 року: “держава не має більше права посилається на підставу недійсності або припинення договору, виходу з нього або зупинення його дії на основі статей 46 - 50, або статей 60 і 62, якщо після того, як стало відомо про факти: а) вона напевне погодилась, що договір, залежно від випадку, є дійсним, зберігає чинність або діє надалі; або б) вона повинна з огляду на її поведінку вважатись такою, що мовчазно погодилась з тим, що договір, залежно від випадку, є дійсним, зберігає чинність або діє надалі” [14]. Принцип “естоппель” в сучасному міжнародному праві та міжнародних відносин фактично виступає елементом захисту його суб’єктів та учасників. Значення принципу полягає в запобіганні несправедливому відхиленню однієї держави від раніше зайнятої позиції з певного питання, факту чи права, прийнятою іншою державою в якості основи для вчинення нею певних дій, або утримання від них, яке, якщо воно не буде дотримано, буде діяти на шкоду іншій державі [15, с. 3 - 4]. Таким чином, через естоппель відновлюється належна поведінка держави, оскільки держава не повинна отримати перевагу від своєї непослідовної та протиправної поведінки, що суперечить її попередній поведінці [16, с. 45].

Принцип “естоппель” настає, як результат конкретного недотримання правила послідовності в поведінці держави за обставин заявленої довіри щодо цієї поведінки з боку іншої держави. У режимі реальних категорій принцип “естоппель” спрямований на попередження порушення правила послідовності в поведінці держав і, відповідно, на підтримку суворого дотримання міжнародно -

правових зобов'язань в майбутньому. Стабільність міждержавних відносин, яка забезпечується дотриманням державами вимог, які містяться в принципах добросовісності та взаємності, передбачає надання праву послідовності особливого значення. Послідовність в міжнародно - правових відносинах держави - це передбачуваність в поведінці та юридична безпека держави. Держави, як суверенні суб'єкти міжнародного права, мають право втілювати різноманітну зовнішню політику в межах міжнародного і національного права, і вносити зміни в сво зовнішньополітичну діяльність. Але при глобальній зміні в поведінці однієї держави може негативно вплинути на захищені міжнародним правом суб'єктивні права в такому випадку повинна здійснити попередню нотифікацію держави, яка довіряла поведінці такої держави, сумлінна держава в такому випадку повинна здійснити попередню нотифікацію прогнозованих змін у міжнародних відносинах та власній зовнішній політиці.

Принцип “естоппель” здійснює властивий йому регулятивний вплив при забезпеченні юридичної безпеки суб'єктів міжнародного права у випадку, коли одна держава передбачає глобальну зміну у власній міжнародно - правовій позиції і при цьому не нотифікує про такі зміни інші держави. Зазнавши збитків через глобальні зміни в міжнародній правовій позиції, інші держави звертаються до суду для захисту суб'єктивних прав. Суд з'ясувавши ситуацію естоппель виносить рішення про необхідність добросовісного дотримання першою державою послідовності в своїй поведінці. В контексті принципу “естоппель” зобов'язання держави про повідомлення змін у власній міжнародно - правовій позиції є важливим елементом належної поведінки держави в основі якої лежить принцип добросовісності. Суд своїм рішенням зобов'язує дотримуватися правила послідовності, принципів добросовісності та естоппель встановлює належний рівень поведінки держав при якому виключаються можливості одній державі отримувати переваги над іншими через власну протиправну поведінку. Недотримання міжнародних зобов'язань державою у в'язку із зміною своєї міжнародно - правової позиції визнається протиправним діянням і через застосування принципу “естоппель” відновлюється в межах належної поведінки.

Під “протиправною поведінкою” в даному контексті розуміється поведінка, яка порушує взяті на себе міжнародні зобов’язання. Суперечлива поведінка держави не може бути підґрунтям для подальших дій такої держави в суді. Докази допустимості зміни власної міжнародно - правової позиції визнаватимуться в судом неприйнятними. Функціональна спрямованість принципу “естопеля” в даному контексті пояснюється його двоєдиним значенням -якістю процесуального і матеріального права.

Висновок.

Таким чином, застосування принципу “естоппель” в підсумку зводиться до реалізації правила послідовності в поведінці держави та принципу добросовісності. Міжнародне право за допомогою такого досить складного правового механізму яким є принцип “естоппель” має на меті забезпечити юридичну безпеку суб’єктів міжнародного права та зміцнення міжнародного правопорядку.

Можна констатувати, що принцип “естоппель” розглядається в двох значеннях: матеріально - правовому та процесуально - правовому (судовому). В матеріально - правовому значенні - даний принцип стосується суперечливої непослідовної поведінки особи щодо її матеріальних прав. В процесуально - правовому - в непослідовній поведінці сторони судового процесу. О. С. Погребняк розглядає доктрину “естоппель” в матеріально - правовому та процесуально - правовому аспектах: “у матеріально - правовому аспекті дія правила Estoppel проявляється в тому, що сторона, яка не оскаржила оспорюваний правочин шляхом пред’явлення позову, у тому числі зустрічного, втрачає право на заперечення, мотивовані його недійсністю. ... У процесуально - правовому аспекті дія правила Estoppel реалізовано у забороні (за загальним правилом) посилатися в судах вищих інстанцій на обставини, які визнані сторонами, а також на обставини, про які не заявлялось в суді першої інстанції [17, с.143; 18, с. 159].

На наш погляд варто погодитися із позицією О.С Погребняк та К.І. Бус щодо поділу принципу “естоппель” в матеріально - правовий та процесуально -

правовий аспект. Однак, розглядати даний принцип доцільно з позиції принципів добросовісності та заборони зловживання процесуальними правами.

Отже принцип “естоппель” розглядається з матеріально - правовому аспекту - “сукупність дій, а в цілому послідовна та однозначна поведінка особи, спрямована на виконання умов договору, дотримання первісної поведінки, яка була заявлена при вчиненні договору; у процесуально - правовому - коли постає питання щодо недійсності правочину в суді, - заборона заперечення своєї поведінки яка свідчила на користь дійсності правочинув “матеріальному” вимірі” [19, с. 159].

Література:

1. Л. Колодник. Правова доктрина Estoppel як процесуальна норма країн загального права. URL.: <https://www.hsa.org.ua/blog/pravova-doktrina-estoppel-iaak-procesualna-norma-krayin-zagalnogo-prava>
2. Sean Wilken, Karim Ghaly. The Law of Waiver, Variation and Estoppel. Third Edition. Oxford University Press. 2012. 538 p.
3. Мануїлова А. І. Естопель як загальний принцип міжнародного права: Дис. на здобуття наукового ступеня доктора філософії: Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2021. URL.:
4. Coke Edward. The Second Part of the Institutes of the Laws of England: Containing the Exposition of Many Ancient and Other Statutes (English, Latin and French Edition). Vol. II. Lawbook Exchange Ltd, 2001. 896 p. URL.:
5. Український тлумачний словник. URL.: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=естопель>
6. Рабовська С.Я. Принцип «естопель» чи доктрина venire contra factum proprium: співвідношення та пріоритетність. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 1(125)/2023. С. 81-88.
7. Бурлаков С. Застосування принципу добросовісності при вирішенні цивільних спорів .URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/Prezent_zastos_prun_dobroso.pdf

8. Татулич І.Ю. Естопель як складова добросовісності у цивільному судочинстві України: Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференція. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні. Чернівці. 29.10.2021. С. 264–267. URL <https://law.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/docs/zbirnyk-29.10.21.pdf>

9. Estoppel by record. 10 July. 2012. URL: <http://articles.rollingsons.co.uk/2012/07/estoppel-by-record.html>

10. Estoppel by deed. Cornell Law school. URL: https://www.law.cornell.edu/wex/estoppel_by_deed

11. Wallace v. Pruitt, 1 Tex. Civ. App. 231, 234, 20 SW 728, 728 (Houston, 1892). URL: <https://www.casemine.com/judgement/us/5914ab17add7b0493472f345#p728>

12. Talya Uçaryılmaz. Equitable Estoppel and CISG. Hacettepe Hukuk Fak. Derg., 3(2). 2013. P. 161-178. URL.: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/701433>

13. Мануїлова А.І. Умови застосування та правові наслідки порушення принципу “естопель”. Бридичний науковий електронний журнал № 4/ 2021. С. 674 -677. URL.: [169.pdf](#)

14. Віденська конвенція “Про міжнародні договори” від 23.05.1969 року : URL.:

15 Пацурківський Ю. П. Поняття принципів добросовісності, розумності та справедливості в цивільному праві. Науковий вісник Чернівецького університету. Серія Правознавство. 2004. №212. С. 44-49.

16 Погребняк О.С. До питання про конвалідацію нікчемних правочинів. Наше право 2015. No3. С. 140–144. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/6d44c9fa-d1ac-420d-b116-cf274dc9b319>

17 Бус К. І. Принцип “естопель” як елемент конвалідації недійсних правочинів. Нове українське право. Вип. 2, 2024. С. 156 -162. URL.: [Перегляд ПРИНЦИП «ЕСТОПЕЛЬ» ЯК ЕЛЕМЕНТ КОНВАЛІДАЦІЇ НЕДІЙСНИХ ПРАВОЧИНІВ](#)

Abstract. *The article is devoted to one of the principles of international law - the principle of “estoppel”, its interpretation and the conditions of its application. The main legal position of the principle of “estoppel” - compliance with the consistency in the behavior of subjects of international and judicial (procedural) law. The article examines the theoretical interpretations of scientists of the principle of «estoppel», since there is no normative and legal definition in national legislation. The author shares the opinion that the principle of “estoppel” can be used in material and procedural aspects: compliance with the principle of good faith and prohibition of abuse of procedural rights. The main requirement of the principle of estoppel - compliance with the consistency in the behavior of states in advance eliminates cases of violation of the legal requirement of compliance of mutual subjective rights of the state and generally fits into the framework of normal, natural from the point of view of legality, interstate relations. The positive direction of the regulatory influence of the principle of estoppel is that, due to the inadmissibility of violating the rule of consistency in the behavior of states . it restores the mutual balance between the subjective rights of states.*

Keywords: *the principle of «estoppel», doctrine of estoppel, the principle of good faith, the rule of consistency of the subject’s behavior, the prohibition of contradictory behavior of the subject, the conscientious performance of obligations.*